Ita esti sa literadura sarda

de Antoni Lèpori

Ita esti sa literadura sarda? S'arrespusta iat a depi essi simpli: est sa literadura in lìngua sarda. It'atra cosa est infatis sa literadura italiana ki no sa literadura in lìngua italiana? E iat a porri essi sa literadura frantzesa calancuna cosa de diferenti de sa literadura in lìngua frantzesa?
S'arrespusta bessit crara: nossi. E cun totu, candu fuèddanta de literadura sarda, medas bolint a marolla atrupelliai cust'arrègula, e assentai comenti a sarda sa literadura in lìngua italiana puru, bàstat ki sìat de argumentu sardu e/o scrita de sardus.
Mi permitu de fai biri ki, cun-i custa manera de assentai, Ungaretti ìat a tocai a du ponni in sa literadura egitziana ca est nasçu in Alessàndria di Egitu e a Foscolo iat a bisonjai a du ponni in sa literadura arega ca est nasçu in Zanti, de mama arega puru. Craramenti no podit essi su logu de nàscida a detzidi de cali literadura est unu scriidori in prosa o in versus, duncas no bàstat su di essi nasçus in Sardinna po fai parti de sa literadura sarda. Nimancu podeus pigai comenti a puntu de arrefertu is càpidus. Podeus scriri de sa Sardìnnia, aici comenti de calisisiat atru logu, in calisiollat lìngua de su mundu, ma custu no bolit nai, po esèmpiu, ki su *Sea and Sardinia* de D. H. Lawrence fatzat parti de sa literadura sarda, e infatis totus funti de acòrdiu donendiddu a sa literadura ingresa.
Est duncas sa lìngua pigada po scriri un'obra sa ki si dònat s'arrègula de assentadura.
Ma calencunu at a nai cosa arregordendi su nùmuru mannu de prosadoris e poetas sardus ki in is sèculus anti sçoberau atras lìnguas (po primas castillianu e italianu) po intrai in sa scena literària, casi sempri po su disiju de agatai ligidoris foras de s'Isula puru. Ma s'iat a porri arrespundi ki podìanta scriri in sardu e agoa tradusi o fai tradusi is obras insoru... No creu duncas ki potzaus donai a is obras de Gràtzia Deledda su marcu de literadura sarda prus de su ki si potzat ponni a Montanaru o a Pintoreddu in sa literadura italiana, mancai dialetali.

Ita esti sa literadura in su mundu

Su sentidu ki is fueddàrius dònanta de su fueddu "literadura" est bastantementi craru: «Il complesso delle opere letterarie scritte; con riferimento al paese e alla lingua» (Gabrielli). In custu sentidu Gramsci si cumbidat a imparai su sardu comenti a lìngua e no a dialetu, «quantunque non abbia una grande letteratura».
Comenti justamenti nàrat su catalanu Josep Vallverdú in sa Història de la literatura catalana cosa sua, «una literadura est sempri prodùsiu, arresurtau e jogu de una lìngua: sa màkina sua, s'ùnica possibilidadi di espressadura cosa sua, est sa lìngua ki unu pòpulu fuèddat… Una lìngua, duncas, est un'apariçu de arreconnoscimentu de sa literadura de una comunidadi» (Josep Vallverdú, *Història de la literatura catalana*, Editorial Miquel Arimany, Barcelona 1978, p. 11).

Literadura fueddada e literadura scrita

Est foras de duda ki, de-i custa manera de biri is cosas, su pòpulu sardu est su ki esti gràtzias a sa lìngua 'e bartzolu sua, ki issu e totu at "imbentau" e de ki a borta sua est "imbentau". Ki sa lìngua sarda a is tempus de Gramsci teniat ancoras pagu literadura scrita (ma in su tandus ki seu scriendi cust'àrticulu is cosas funt amellorendi meda in cantidadi e calidadi) teniat perou una literadura fueddada arrica, ki est pretzisu bandit a innantis de sa literadura scrita.
Ki po literadura fueddada boleus nai unu «insieme dei testi in prosa o in versi che formano il patrimonio folclorico non scritto di un popolo» (Rizzoli Larousse) no nci podit essi nisçuna duda a sub''e s'esistèntzia de sa literadura sarda, unu tempus casi totu fueddada, oi scrita puru. Ndi torru a

pigai is fueddus de Vallverdú, custa borta de is pàginas 11 e 12: «Sa literadura benit avatu de sa lìngua fueddada: prus ancoras, su costumu nostu si fait pensai a sa literadura scrita candu in beridadi du at, antis, meda literadura de buca, est a nai fueddada. Penseus, in prus, a is tantis pòpulus ki oindi' puru tèninti literadura fueddada sceti… Sa literadura scrita est unu brìnkidu a innantis, ca assigùrat mellus justesa trasmitendi su tema, sa possibilidadi de amelloramentu de sa lìngua, e sa presèntzia de unu pùbricu disacabau (no su ki du at ananti sceti, ascurtendi, ma totu su pùbricu arrapresentau de is genias benidoras puru)».

Labai duncas craria s'arrexoni ki fait de manera ki sa literadura sarda potzat essi cudda in lìngua sarda sceti: ca du est stètia de millannus fueddada e in custus ùrtimus sèculus, cun d-una lestresa diçosa in custas ùrtimus dexenas di annus, du esti scrita puru. Is atras lìnguas, mancai umperadas de scriidoris sardus, funti subrastrutura, subrastrau, pillu ki sparèssit a lestru, fenòmenu ki cùat sa cosa in sei: s'identidadi prurimillenària nosta, sa bisura de su mundu cosa nosta, s'asienda literària cosa nosta, po oi fueddada in sa prus parti, ma a da transiri totu intrea in su scritu est kistioni de tempus sceti.